

Knygotyra
2022, vol. 78, pp. 262–266

ISSN 0204–2061 eISSN 2345-0053
DOI: <https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2022.78.116>

LATVIJOS NACIONALINĖS BIBLIOTEKOS MOKSLO DARBAI IR 27-TAS JŪ TOMAS

Ernesta Kazakėnaite

Vilniaus universiteto
Filologijos fakulteto
Baltistikos katedra
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas ernesta.kazakenaite@flf.vu.lt

LATVIJAS NACIONALĀS BIBLIOTĒKAS ZINĀTNISKIE RAKSTI. ISSN 2661-5134,
ELEKTRONINĒS VERSIJOS – ISSN 1691-5941.

Latvijos nacionalinēs bibliotēkos mokslo darbai („Latvijas Nacionālās bibliotēkas Zinātniskie raksti“, toliak – LNB ZR) yra tęstinis recenzuojamas leidinys, pasirodantis nuo 1964 m. Pasak pateiktos informacijos oficialiame LNB ZR puslapyje¹, tai ilgiausiai leidžiamas bibliotekininkystei skirtas leidinys Latvijoje. Per ilgą istoriją jo pavadinimas kito: 1964 m. pasirodė kaip *Latvijos TSR Valstybinė biblioteka. Mokslo darbai* („Latvijas PSR Valsts bibliotēka. Raksti“), nuo 1970 m. – *Viljo Lācio Latvijos TSR Valstybinė biblioteka. Mokslo darbai* („Viļa Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēka. Raksti“), nuo 1977 m. – *Bibliotekininkystēs aspektai* („Bibliotēku zinātnēs aspekti“), nuo 1994 m. – *Latvijos nacionalinēs bibliotēkos mokslo darbai* („Latvijas Nacionālās bibliotēkas Raksti“), o dabartinis pavadinimas suteiktas 2009 m., bibliotēkai įgavus mokslinēs institucijos statusą (2007 m.). Nors leidinys tęstinis ir leidžiamas dar nuo 1964 m., iš viso iki 2021 m. pasirodė 26 tomai, taigi buvo rengiami ir su ilgesnėmis pertraukomis

1 Prieiga internetu: <<https://lnb.lv/lv/profesionalie-resursi/lnb-zinatniskie-raksti>>.

tiek šiame, tiek praeitame amžiuose. Tačiau nuo 2020 m. užsibrėžta išleisti po du tomus kasmet. Visi senieji LNB ZR numeriai šiuo metu yra suskaitmeninti ir viešai prieinami internete². Ten pat publikuojami ir nauji tomai, tačiau LNB ZR laikosi politikos, kad vienus metus po pasirodymo straipsniai skaitytojams prieinami tik popieriniu formatu, bet šiam laikui pasibaigus turinys pavišinas ir skaitmeninėje erdvėje. Vos tik pasirodęs popieriniu formatu, leidinys pasiekia ir Lietuvos nacionalinę Martyno Mažvydo biblioteką.

Dabartinis ilgametis leidinio vyriausiasis redaktorius yra Latvijos nacionalinės bibliotekos (toliau – LNB) direktorius Andris Vilks, o tarptautinę redakcinę kolegiją, be Latvijos mokslininkų, sudaro ir Lietuvos (prof. habil. dr. Domas Kaunas), Prancūzijos, Vokietijos, Švedijos, Estijos ir Čekijos tyrėjai. LNB ZR publikuojami originalūs tyrimai latvių, anglų ir vokiečių kalbomis, recenzuojami dviejų anoniminių vertintojų. Rengėjų teigimu³, leidinio tikslas yra naujomis žiniomis skatinti bibliotekininkystės, archyvų ir komunikacijos mokslų tyrimus bei pristatyti atminties institucijose saugomus reikšmingus šaltinius, taip pat į mokslo erdvę įnešti naujų žinių, kurių suteikia šaltinių tyrimas knygotyros, skaitymo istorijos, idėjų istorijos bei kitais tarpdalykiniais aspektais. Nors leidinys turi daug įprasto periodinio mokslinio žurnalo bruožų, svarbu paminėti, kad bent jau XXI a. kiekvienas tomas yra formuojamas atskirai, turi savo atsakingąjį redaktorių ir dažniausiai pavieniai sprendimai skiriasi⁴. Nuo 2019 m. pasirodo teminiai numeriai, kurių tema nurodyta kiekvieno iš jų paantraštėje: 24-tas tomas buvo skirtas Aleksejui Apīniui atminti skirtai konferencijai „Knyga ir visuomenė Latvijoje iki 1945 m.“, 25-tas tomas – poetui ir menininkui Karlui Gothardui Grasui (1767–1814), o 26-tas tomas – latvių terminologijos pastarąjį šimtmetį klausimams.

Šių metų pradžioje buvo pristatytas jau 27-tas *Latvijos nacionalinės bibliotekos mokslo darbų* tomas, kurio tema – istoriniai šaltiniai Latvijos atminties institucijose („Vėstures avoti Latvijas atmiņas institūcijās“)⁵. Jo atsakingoji redaktorė ir pratarmės autorė yra LNB Latvistikos ir Baltijos centro vyresnioji

2 Prieiga internetu: <<https://lnb.lv/lv/lnb-zinatniskie-raksti/lnb-zinatnisko-rakstu-sejumi>>.

3 Ten pat.

4 Pvz., formalūs maketavimo aspektai – 27-tame tome santraukos (lat. *kopsavilkums*) nėra įvardijamos, nors iki tol buvo, arba informacijos pateikimas – 27-tame tome nepateikta duomenų apie autorius, nors 26-tame tome tam skirtas atskiras paskutinis puslapis, taip pat nurodant mokslinį laipsnį, darbovietę ir el. pašta.

5 Pažymėtina, kad kai bus publikuota ši apžvalga, jau bus pasirodęs ir antras 2021 m. leidinys – 28-tas LNB ZR tomas, skirtas žinomam Latvijos rašytojui ir švietėjui Garliebui Helvigui Merkliui (1769–1850).

darbuotoja dr. Jana Dreimanė. Pasak jos, nepaisant milijonų saugomų įvairaus pobūdžio išteklių, jie prasminga dokumentinio paveldo dalimi tampa tik patekę į visuomenės akiratį. Todėl 27-to tomo tikslas – atkreipti tyrėjų dėmesį į svarbius istorinius šaltinius atminties institucijose, kurie galėtų praplėsti ar keisti visuomenės nuostatą Latvijos kultūros istorijos klausimais. Jį įgyvendinti padėjo LNB ir Vidžemės aukštosios mokyklos vykdomas projektas „Dokumentinio paveldo tyrimų reikšmė, kuriant sinergiją tarp tyrimų ir visuomenės“ („Dokumentārā mantojuma izpētes nozīme, veidojot sinerģijas starp pētniecību un sabiedrību“), kurio lēšomis leidinys spausdintas Jelgavos tipografijoje.

Laikant 27-tą LNB ZR tomą rankose nekyla abejonų, kad jis parengtas profesionaliai ir išspausdintas ant kokybiško popieriaus. Dizainas minimalistinis, tačiau apgalvotas, viršelio spalva atsikartoja per visą leidinį ir sukuria vientisos knygos išpūdį. Leidinyje pasirinktas skaitytojo akiai patrauklus šriftas, taip pat jame netrūksta reprezentatyvių iliustracijų (daugiausia nespaltotos). Tomas buvo rengiamas trejus metus, todėl buvo pakankamai laiko suredaguoti ir išvengti grubesnių korektūros klaidų, kurių neretai atsiranda darant skubotai. Iš skaitytojo perspektyvos žvelgiant, kaip leidinio minusą būtų galima minėti pasirinkimą palikti mažai vietos paraštėse (1–1,5 cm) ir nepalikti nė vieno tuščio priešlapio (paskutinis puslapis yra straipsnio dalis su iliustracijomis). Tokiu būdu kiek apsunkinamas skaitymas ir nepaliekama erdvės skaitytojo pastaboms. Taip pat dviprasmiškai vertinamas galėtų būti pasirinkimas prie straipsnių nenurodyti jų autorių afiliacijos ar net originalios pavardės (tais atvejais, kai nėra latviški).

Vis dėlto šiame tome šiek tiek informacijos apie autorius galima rasti J. Dreimanės parengtoje pratarmėje. Iš jos išryškėja, kad gerokai daugiau kaip pusė (9 iš 13) yra LNB darbuotojai, du – Vidžemės aukštosios mokyklos tyrėjai, po vieną iš Jazepo Vitolo Latvijos muzikos akademijos ir Vilniaus universiteto. Taigi tarptautiškumo šiame tome nėra daug, tačiau tai gali būti nulemta pačios anksčiau minėtos temos – istoriniai šaltiniai Latvijos atminties institucijose. Greičiausiai dėl šios priežasties net 12 iš 13 straipsnių yra latvių kalba ir tik vienas kitas (anglų). Tačiau tai nereiškia, kad leidinys yra orientuotas tik į latviškai kalbančius tyrėjus – prie visų yra pateiktos santraukos anglų kalba, taip pat ir pratarmė bei antraštinio lapo informacija teikiama dviem kalbomis.

Pažvelgus į šio didelės apimties (312 p.) leidinio turinį maloniai nustebina temų įvairovė. Jį sudaro 13 mokslinių straipsnių, pateikiamų pagal temos chronologinį principą. Rinkinį pradeda **Beatos Paškevicos** straipsnis (p. 20–41)

apie žymaus Vidžemės enciklopedininko Gustavo Bergmanio (1749–1814)⁶ mokyklos ir studijų metus. Jame autorė apibendrina žinomus faktus bei pristato jo autobiografinio teksto „Mes dialogues“ vertimą į latvių kalbą. Antrame straipsnyje (p. 42–64) **Ernesta Kazakēnaitė** pasakoja apie *de visu* peržiūrėtus, bet į didžiąją latvių bibliografiją neįtrauktus 27 latviškų knygų egzempliorius Lundo universiteto ir Danijos karališkojoje bibliotekose. Trečiame tyrime (p. 65–85) **Anda Juta Zālītē** pristato XVIII a. kartografinius šaltinius, norėdama atkreipti visuomenės dėmesį ir paskatinti istorinius Latvijos geografinio kraštovaizdžio tyrimus.

Ketvirtoje publikacijoje (p. 86–105) dėmesys skiriamas muzikologijai – **Lolita Fūrmanē** pristato ir aptaria šiuo metu LNB saugomą pirmąjį Rygos miesto teatro bibliotekos natų rinkinį, susidedantį iš daugiau kaip 300 vienetų, akcentuodama istorinio šaltinio autentiškumą ir pristatydama tyrimo perspektyvas. Penkta, **Dmitrijaus Zinovjevo** publikacija (p. 106–135) skirta LNB Meno skaityklos užsienio grafikos kolekcijai aptarti. Pasak autoriaus, tai pirmasis žingsnis XIX a. pirmosios pusės estampų aprašymo, vertinimo ir populiarinimo link. Toliau (p. 136–151) **Pauls Daija** aptaria ir analizuoja LNB Retųjų knygų skyriuje saugomus, tačiau mažai kam žinomus Karlo Hugenbergerio (1784–1860)⁷ keturis latviškus rankraščius, atkreipdamas dėmesį į jų naudą cenzūros istorijos tyrimams.

Vieninteliame leidinio straipsnyje anglų kalba (p. 152–171) **Georgijus Dunajevs** pasakoja apie žymų tyrėją Pėterį Šmitą (1869–1938)⁸ ir jo reikšmę šviečiant latviškai skaitančią visuomenę, akcentuodamas, kad apie šį autorių reikia kalbėti ne tik kaip žinomą kalbos ir folkloro tyrėją, bet ir sinologijos specialistą, mandžiūrų kalbos mokytoją bei Kinijos populiarintoją Latvijoje. Toliau (p. 172–195) **Stella Hermanovska** pristato etnografinių nuotraukų rinkinį ir aptaria latvių fotografijos draugijos vaidmenį jį formuojant nuo pačios pradžios 1906 m. iki XX a. 3-iojo dešimtmečio pradžios. Devintame straipsnyje (p. 196–218) **Lilija Limanē** analizuoja populiariąją literatūrą, jos paplitimą ir skaitymo apimtį Latvijos Respublikos (1918–1940 m.) laikais, pabrėždama, kad, gretinant su ankstesnio laikotarpio šio tipo literatūra XX a. 3-iajame ir

6 Gustavs Bergmanis buvo žinomas vokiškai rašęs latvių evangelikų liuteronų pastorius, literatas ir religinių raštų vertėjas, 1782 m. įsteigęs spaustuvę.

7 Karlas Hugenbergeris – vokiečių kilmės latvių pastorius, literatas ir vertėjas, daug domėjęsis latvių kalbotyra.

8 Pėteris Šmits – žymus latvių raštijos veikėjas, parengęs tautosakos rinkinių, domėjęsis orientalistika, mitologija ir baltų filologija.

4-ajame dešimtmečiuose, matyti, jog įvyko kokybinių pokyčių bei padidėjo jų įvairovė. Leidybos temą pratęsia **Jānis Kalnačs**, kuris straipsnyje (p. 219–243) pristato svarbiausius latvių knygų leidybos pokyčius pirmosios sovietų okupacijos metais (1940–1941 m.), išryškėjusius analizuojant naujai suformuotos Valstybinės leidyklų ir spaustuvių įmonių valdybos Meno leidyklą.

Rinkinyje galima rasti ir 27-ojo tomo atsakingosios redaktorės **Janos Dreimanės** straipsnį (p. 244–277). Šįkart tyrėja pristatė tyrimą apie reričių mokymo sekėjų nelegalią veiklą stalinizmo metais ir jų atspindį Rihardo Rudzīčio (1898–1960)⁹ dienoraštyje. Dvyliktame straipsnyje (p. 278–293) **Ināra Klekerė-Krekelė** aptaria iš Latgalos kilusio išeivijos rašytojo Ontono Rupainio (1906–1976)¹⁰ asmeninio archyvo medžiagą, į LNB patekusią 2019 m., didelį dėmesį skirdama bendradarbiavimui su XX a. 6–7 dešimtmečių išeivijos leidėjais. Paskutiniame leidinio straipsnyje (p. 294–312) keturi autoriai – **Juris Smalinskis, Agita Līviņa, Ints Lukss ir Oskars Java** – pristato 3D technologija (lazeriniu skenavimu ir fotogrametrija) paremtą užrašų ant uolų ir petroglifų dokumentaciją. Tyrimo objektu pasirinktos trys reikšmingiausios uolos – Gūtmanio (Siguldoje), Skanaiskalnio (Mazsalacoje) ir Lībiešu Upuralos (Kuikulėje), kurioms sukūrė, autorių žodžiais tariant, skaitmeninį dvynį, leisiantį uolas tyrinėti niekaip jų nepažeidžiant ir iš bet kurios pasaulio vietos.

Kaip matyti iš straipsnių temų pristatymo, LNB ZR 27-tas tomas reprezentuoja įvairius medijos tipus ir temas. Taip pat ir pristatomų šaltinių chronologinis pjūvis gilus – nuo XVII iki XXI a. Nepaisant to, leidinio turinys nėra eklektiškas, kaip neretai pasitaiko periodiniams moksliniams žurnalams, tačiau organiškas. Taigi nuo 2019 m. LNB ZR perėjimas prie teminių numerių atrodo sveikintinas, nes tai leido sukurti vientiso leidinio įspūdį, kurio kiekvieną iš straipsnių jungia platesnė tema, į kurią skaitytojas gali pažvelgti iš labai įvairių perspektyvų. Neabejoju, kad šis tomas bus naudingas ne tik atitinkamų temų tyrėjams, bet ir pasieks atsakingosios redaktorės J. Dreimanės minėtą tikslą – aktualizuos atminties institucijose saugomus svarbius istorinius šaltinius ir leis jiems tapti prasminga dokumentinio paveldo dalimi.

9 Rihards Rudzītis – poetas, filosofas, vertėjas ir žinomas latvių visuomenės veikėjas.

10 Žinomas kaip lat. *Antons Rupainis*, latg. *Ontons Rupainis* – rašytojas, dirigentas ir mokytojas, po Antrojo pasaulinio karo emigravęs ir kūręs išeivijoje.